

УДК 378.147

**ВИКОРИСТАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
ТВОРЧОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ**

Л.В.Задорожна-Княгницька

Анотація. У статті розглядається питання підготовки до педагогічної творчості майбутніх фахівців з дошкільної та початкової освіти; розкривається сутність та значення активних методів навчання у цьому процесі.

Ключові слова: педагогічна творчість, креативність, активні методи навчання, фахова підготовка.

Аннотация. В статье рассматривается вопрос подготовки к педагогическому творчеству будущих специалистов дошкольного и начального образования; раскрывается сущность и значение активных методов обучения в этом процессе.

Ключевые слова: педагогическое творчество, креативность, активные методы обучения, специальная подготовка.

Summary. The article discusses the question of preparation of future specialists in preschool and primary education. Disclose the nature and value of participatory learning as a significant factor in formation of creative personality of the future teacher.

Keywords: pedagogical arts, creativity, active learning methods, special training.

Постановка проблеми. Одним з вирішальних факторів соціально-економічного й культурного розвитку України, виходу з кризи в економічній та соціально-культурній сферах, є творчий потенціал держави, що реалізується в галузі політики, економіки, науки й техніки, управління, мистецтва й культури. Особливої значущості в даному контексті набуває творчість у сфері «духовного виробництва», передусім у педагогічній діяльності.

Сучасне суспільство відчуває потребу в педагогах нового покоління, які б відзначалися широкою освіченістю, високою загальною культурою, багатим духовним світом, справжньою інтелігентністю, глибоким знанням своєї спеціальності, методичною майстерністю, креативністю, що дозволить їм успішно виконувати свої професійні функції в умовах постійних суспільних змін. З огляду на це, одним з вагомих завдань вищого навчального закладу є не лише здійснення фахової підготовки майбутнього педагога, а й забезпечення розвитку його творчих здібностей, формування стійкого прагнення до пошуку нових технологій навчання й виховання.

Зміст підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах передбачає озброєння майбутніх фахівців знаннями з соціально-гуманітарних, природничо-наукових, професійно-орієнтованих дисциплін, дає можливість індивідуального вибору спецкурсів та спецсеминарів на основі особистих уподобань (варіативна частина). Разом із тим, програма підготовки педагога-майстра поряд із компонентами академічного змісту предметів, що вивчаються, та розвитком позитивних якостей студентів, передбачає озброєння випускників необхідними прийомами й методами виховання та навчання; вироблення вмінь та навичок їх використання у навчально-виховному процесі. До таких слід віднести: здатність до застосування нестандартних прийомів діяльності, здатність передбачати, емоційно переживати й оптимально вирішувати проблемні ситуації, що виникають у професійній діяльності, проектувати розвиток особистості; співпрацювати в загальній з учнями, колегами творчій діяльності; вміння адекватно оцінювати, засвоювати і використовувати досвід інших; вміння переконувати і навіювати, приваблювати до себе, надихати; педагогічний артистизм; розвинене почуття гумору, культура педагогічного мовлення тощо.

Усі ці вміння та навички достатньою мірою формуються в студентів вищих навчальних закладів завдяки вивченню психолого-педагогічних дисциплін, методик викладання відповідних предметів, організації та здійснення численних педагогічних практик, виконанню курсових робіт з психолого-педагогічних дисциплін та фахових методик. Разом із тим, значний потенціал засобів формування творчої спрямованості студентів-педагогів мають практично всі навчальні предмети, що входять до освітньо-професійної програми підготовки фахівців-педагогів. Такими засобами є активні методи навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У вітчизняній науковій літературі проблема організації та удосконалення професійної підготовки майбутнього фахівця розробляється зокрема у таких аспектах: теоретичні основи вдосконалення професійної підготовки вчителя (О.Абдуліна, М.Свтух, Л.Нечепоренко, Н.Хмель та ін.), формування професійних якостей особистості вчителя (Є.Белозерцев, О.Бульвінська, А.Щербаков та ін.), формування педагогічної майстерності майбутнього фахівця (Є.Барбіна, І.Зязюн, Н.Кузьміна, Р.Роман, Н.Тарасевич та ін.), формування професійної готовності студента до педагогічної діяльності (В.Бочелюк, Л.Кадченко, А.Капська та ін.), індивідуалізація професійної підготовки (О.Пехота, А.Ткаченко та ін.), виховання особистості студента як майбутнього фахівця (А.Алексеева, Л.Долинська, С.Максименко, О.Мороз, Т.Яценко); особливості підготовки студентів вищих навчальних закладів до педагогічної творчості (В.Андреев, Ю.Бабанський, Н.Барбіна, Д.Богоявленська, Н.Бружукова, В.Загвязинський, Н.Кичук, Р.Роман, В.Семиченко, С.Сисоева, Р.Скульський, Н.Тарасевич та ін.).

Значне місце в дослідженнях науковців посідають питання методологічних засад педагогічної творчості, формування й розвитку творчої особистості майбутнього педагога, оволодіння ним технологією творчого розвитку учнів та власного розвитку.

Вагомим у зазначеній площині є питання взаємозв'язку педагогічної майстерності й педагогічної творчості майбутніх фахівців, що розглядається у працях Ю.Азарова, І.Зязюна, Л.Лузіної, М.Львова, С.Соловейчика та ін.

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

Однак проблема формування творчості майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах є багатоаспектною та потребує подальшого пошуку шляхів удосконалення процесу розвитку творчих здібностей студентів, формування їх професійних умінь та навичок.

Формулювання цілей статті. Метою даної публікації є з'ясування технологічних і розвивальних можливостей активних методів навчання як вагомого чинника формування й удосконалення творчої спрямованості майбутніх вихователів та вчителів.

Виклад основного матеріалу. У змісті підготовки педагогів до професійної творчості вчені виділяють теоретичний, практичний та емпіричний компоненти. Теоретичний компонент передбачає засвоєння системи наукових знань і понять про педагогічну творчість, закономірності творчої діяльності, оволодіння теоретико-методологічними основами організації навчально-виховного процесу, спрямованого на формування творчої особистості дитини. Практичний аспект пов'язаний з розвитком умінь організовувати навчально-виховний процес з урахуванням рівня творчих можливостей дітей, самооцінкою власного рівня творчої педагогічної діяльності. Емпіричний компонент відображає організований пізнавальний процес отримання знань про ті закономірності, зв'язки і відношення, які виявляються через аналіз даних безпосередніх спостережень за творчою діяльністю дітей та самоспостережень [4, с.324-325].

Такий розгляд змісту підготовки вчителя до педагогічної творчості в умовах вищого навчального закладу обумовлює його основні завдання – формування професійної спрямованості, професійного самоусвідомлення, професійного мислення, діагностичної культури майбутнього педагога. Однак розв'язання цього завдання базується на дотриманні методологічного принципу єдності свідомості та діяльності, сформульованого С.Л.Рубінштейном. Саме цей принцип плідно використовується при акмеологічному тлумаченні особистісно-діяльнісної природи педагогічної творчості. Дослідження вчених-акмеологів свідчать, що готовність випускників вищих навчальних закладів до педагогічної творчості слід вивчати в діяльнісних проявах, коли особистість розвиває свої складні загальні та спеціальні можливості, нею засвоюються нові способи вирішення професійних завдань, розширюється система професійних умінь і навичок, змінюється система потреб і цінностей суб'єкта праці [1, с.307].

Формування й розвиток названих складових творчої особистості майбутнього педагога одночасно на операціональному рівні можливе лише за умови насиченості процесу професійної підготовки активною творчою діяльністю, під час якої перевіряються теоретичні знання, вдосконалюються вміння та навички майбутнього вчителя. Виключно важливу, в кінцевому рахунку визначальну роль у формуванні в практикантів – майбутніх педагогів – професійних умінь та навичок, формування творчої спрямованості їхньої діяльності відіграє педагогічна практика. З одного боку, вона вчить студентів застосовувати набуті науково-теоретичні знання у безпосередній педагогічній діяльності і, у той самий час, являючи собою обов'язкову умову свідомого та глибокого засвоєння студентами самої педагогічної науки, дає безмежний простір для прояву індивідуальності кожного студента, формування елементів власного педагогічного досвіду [2, с.26-27].

Однак проблему формування та розвитку творчих здібностей може бути вирішено в контексті реалізації професійно-педагогічної спрямованості навчального процесу в університеті, коли у межах аудиторного навчання створюються умови для моделювання реальної професійної ситуації.

Сутність активного навчання у вищому освітньому закладі полягає в насиченості діяльності студента ситуаціями педагогічного спрямування: надання йому можливості виступити в якості лектора з певного питання навчальної теми, рецензування та оцінка письмових робіт та усних відповідей інших студентів та своїх власних відповідей, участь у дискусіях, рольових іграх, розв'язання ситуацій морального вибору, виконання індивідуальних творчих завдань та їх подальша мультимедійна презентація, виготовлення ілюстративного матеріалу до певної теми навчальної дисципліни тощо.

Така діяльність студентів сприяє формуванню наступних важливих для майбутньої професійно-педагогічної діяльності вмінь та навичок:

- проектувати власну педагогічну діяльність;
- використовувати у професійній діяльності педагогічну імпровізацію за умови виникнення непередбачених ситуацій;
- визначати конкретні навчально-виховні завдання, виходячи з загальної мети виховання та враховуючи особливості аудиторії, з якою доводиться працювати;
- організовувати різноманітні форми занять та здійснювати керівництво колективною творчою діяльністю;

- створювати проблемні ситуації й спонукати аудиторію до пошуку шляхів її розв'язання (засобами використання як стандартних, так і нестандартних прийомів);
- аналізувати результати діяльності;
- зрозуміло пояснювати навчальний матеріал;
- здійснювати керівництво навчально-пізнавальною діяльністю (ставити та розв'язувати освітньо-виховні завдання, обґрунтовано вибирати та застосовувати методи навчання, використовувати різноманітні засоби навчання, встановлювати міжпредметні зв'язки тощо);
- спостерігати та оцінювати навчально-виховний процес;
- використовувати досвід інших учителів.

Формуванню цих умінь сприяють, зокрема, організовані викладачами мікро-викладання на лекційних, семінарських та практичних заняттях у рамках кожної навчальної дисципліни. На початку їх вивчення визначається коло питань, що підлягають самостійному опрацюванню та наступному висвітленню на заняттях. Після вибору кожним студентом такого питання відбуваються індивідуальні консультації з викладачем, де з'ясовується зміст питання, що буде висвітлюватися студентом, «логічні вузли», на яких слід акцентувати увагу слухачів, основні методичні прийоми роботи з аудиторією (виходячи зі специфіки змісту питання та особливостей аудиторії), перевіряється конспект фрагменту заняття та надаються рекомендації щодо проведення мікро-викладання.

Таким чином, проведення фрагменту заняття (15-20 хв.) стає обов'язковим компонентом діяльності кожного студента і проводиться на кожному занятті з визначеної навчальної дисципліни. Оцінка за нього (сума балів) є додатковим бонусом та входить до загальної суми балів, отриманих студентом з навчальної дисципліни.

Діяльність кожного конкретного студента, який проводить фрагмент заняття, оцінюється самою групою за відповідними критеріями, вміщеними у наступній таблиці:

Аналіз та оцінка ефективності проведення мікровикладання студентом

№ п/п	Що оцінюється	Бали
1.	Оцінка основних особистісних якостей студента-вчителя	
1.1	Знання предмета і загальна ерудиція студента-викладача загалом.	
1.2	Рівень педагогічної та методичної майстерності (уміння донести навчальний матеріал до рівня розуміння аудиторією, створити психологічний клімат, сприятливий для роботи, уміння зацікавити аудиторію, створити яскраву позитивну мотивацію діяльності, швидко реагувати на виникнення різних ситуацій в аудиторії).	
1.3	Культура мови та мовлення, темп, дикція, інтенсивність, образність, емоційність, загальна грамотність.	
1.4	Культура зовнішнього вигляду, доцільність одягу педагога, помірність, естетичність. Доцільність використання жестів та міміки.	
1.5	Ступінь тактовності й демократичності взаємовідносин з аудиторією.	
2.	Оцінка основних характеристик аудиторії протягом проведення фрагменту заняття.	
2.1	Підготовка аудиторії до проведення фрагменту заняття, ступінь мобілізації аудиторії до співпраці.	
2.2	Рівень врахування студентом-педагогом загальнонавчальних і спеціальних умінь і навичок аудиторії.	
2.3	Наявність та ефективність колективних (групових) форм роботи.	
2.4	Ступінь дисциплінованості й організованості.	
2.5	Наявність зворотного зв'язку.	
3.	Оцінка змісту діяльності студента-викладача та аудиторії.	
3.1	Науковість та доступність матеріалу, що повідомляється, доцільність обраних методів навчання.	
3.2	Актуальність і зв'язок з життям (теорії з практикою).	
3.3	Ступінь новизни й привабливості навчального матеріалу (одержуваної аудиторією інформації).	
3.4	Оптимальність об'єму запропонованого для засвоєння матеріалу.	
3.5	Доцільність засобів та методів перевірки ступеня засвоєння знань.	
4.	Оцінка ефективності діяльності студента-викладача та аудиторії.	
4.1	Раціональність й ефективність використання часу, відведеного на мікровикладання, оптимальність темпу роботи, чергування та зміна видів діяльності.	

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

4.2	Ступінь доцільності й ефективності використання наочності й ТЗН на занятті.	
4.3	Оцінка педагогічної імпровізації та винахідливості студента-викладача.	
4.4	Ступінь пізнавальної активності, творчості, самостійності, наявності зацікавленості й бажання працювати.	
4.5	Внесення елементів власної методики, доцільне використання надбань інших педагогів.	

Кожний показник таблиці оцінюється студентами та викладачем за шкалою від 0 до 1. Якщо діяльність студента, який проводить мікро-викладання, задовольняє присутніх на 25%, виставляється 0,25 балів; якщо рівень діяльності задовольняє на 50%, виставляється 0,5 балів; якщо рівень діяльності задовольняє викладача і студентів більш, ніж на 50%, виставляється 0,75 балів; якщо рівень діяльності фактично задовольняє всіх, то виставляється 1 бал. Отже, студент може отримати за кожним розділом критеріїв 5 балів. Максимальна кількість балів, яку він здобуває за проведення фрагменту заняття – 20.

Практика роботи зі студентами Маріупольського гуманітарного університету засвідчує, що такі заняття позитивно позначаються на формуванні технологічного мислення майбутніх педагогів та сприяють формуванню найважливіших професійних умінь та навичок ще до проходження студентами педагогічної практики.

Висновки. Таким чином, дослідження довело, що використання зазначених вище можливостей психолого-педагогічних та фахових дисциплін суттєво впливає на формування творчої спрямованості майбутнього вчителя. Разом із тим, перелік умінь, формування яких відбувається під час мікро-викладання або презентації, не охоплює всього об'єму творчих умінь, які цілеспрямовано можуть формуватися у студентів у процесі вивчення дисциплін спеціального циклу. Їх перелік може розширюватися, оскільки процес формування особистості майбутнього вчителя має за своєю суттю всеосяжний характер, він вбирає в себе усі напрями та аспекти діяльності вищого навчального закладу. Головне тут полягає в тому, щоб провідні викладачі фахових дисциплін, озброюючи своїх вихованців глибокими теоретичними знаннями, міцними навичками та вміннями, необхідними для успішної педагогічної роботи, виховували палку любов до учительської професії, захопленість, одержимість, готовність до подолання будь-яких труднощів, безмежне прагнення творити, шукати, осмислювати та впроваджувати у практику передові ідеї та кращий досвід. Досягти такого результату можна лише цілеспрямованою працею вищих навчальних закладів, постійною орієнтацією на підготовку не просто педагога, а педагога-майстра, наставника, художника своєї справи.

Література

1. Деркач А.А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека / А. А. Деркач. - М., 1999. - (Методолого-прикладные основы акмеологических исследований. Кн.1.).
2. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : Наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000.
3. Педагогічна професія і особистість учителя : Методичні рекомендації / Укладач Н. В. Гузій. - К. : НПУ, 2000.
4. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості : Підручник / С. О. Сисоєва. - К. : Міленіум, 2006.-346 с.